

О.О. Козачук

ІНСТРУМЕНТАЛІЗМ ЯК ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ МІЖЕТНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті ми використовуємо інструменталізм як підхід, згідно з яким етнічність та пов'язані феномени та процеси розглядається в якості інструменту акторів, який використовується в боротьбі за владу, статус і т. д. В нашому дослідженні ми стоїмо на позиції, згідно з якої інструменталізм не приділяє особливої уваги сутності етнічності, особливостям та характеру її формування. Натомість ми підтримуємо думку, що роль інтерпретацій формування етнічностей для створення етнополітичних міфів, здатних мобілізувати індивідів на політичну участь та політичну боротьбу, прискорення процесу політизації етнічності є однією з головних наукових проблем прихильників підходу.

Ключові слова: інструменталізм, етнополітичні процеси, національне питання, міжетнічна взаємодія, етнічна мобілізація.

В сучасних умовах розвитку людства, в існуючих політичних системах держав світу відбувається посилення етнічного чинника, важливість проблем, які входять в комплекс національного питання, стає очевидною. Політичні (та етнополітичні) процеси, які мають місце потребують уваги з боку як влади, так і науковців. Вирішення проблем міжетнічної взаємодії, налагодження відповідних політичних та етнополітичних процесів, політична участь громадян та їх об'єднань у вищезазначених процесах – для України очевидними є можливості аналізу досвіду провідних держав світу.

Ми можемо констатувати, що серед українських науковців, проблема інструменталізму досліджена у наукових працях В. Андріяш, В. Євтуха, О. Картунова, Р. Коршука, О. Майбороди. Серед зарубіжних науковців особливо слід відмітити П. Браса, Н. Глейзера, Дж. Фірона та Д. Лейтіна. Їх доробок з проблеми нашої наукової розвідки буде проаналізовано нижче.

В. Андріяш слушно зауважує, що сучасна етнополітична ситуація характеризується підвищенням ролі етнічного фактора в суспільному та політичному житті держави, зокрема, відбувається процес інтеграції національних меншин у внутрішні державні процеси, консолідація етнічних груп навколо державотворчих процесів та політизація етнічних груп [1, с. 14]. Більш того, дослідниця підтримує думку, що в українській науці поняття «етнополітичного процесу» розглядається як таке, що відображає процесуальні аспекти форми прояву активності етнічних спільнот, їх суб'єктності, а оскільки етнічні групи та етнічні спільноті є складовими частинами політичної системи сучасних суспільств, то етнополітичний процес можна визначити як політичний процес зі значною участю політизованих етнічних акторів, які відстоюють свої цінності та інтереси [1, с. 18].

У своїх монографії та наукових статтях В. Андріяш доводить, що «у науковій літературі не існує єдиної класифікації етнополітичних процесів, але якщо виходити з характеристики етнополітичних процесів як різновиду політичних процесів, то можна вважати, що вони мають такі ознаки, що і політичні процеси і відображають динаміку етнополітичного життя етносу в реально існуючих політичних умовах» [2, с. 88]. Для нашого дослідження це твердження має особливе значення, оскільки ми вкотре підкреслюємо міждисциплінарність нашої наукової розвідки, обґрунтовуючи останнім необхідність використання методологічного апарату як політології, так етнополітології.

Характеризуючи спеціальні методи етнополітології, О. Картунов стверджував, що «з часу свого зародження політика є постійною супутницею етносів, невід'ємною і складовою їх існування. Етноси і політика є взаємопов'язаними і взаємообумовленими (щоправда, різною мірою на різних етапах їх співжиття) явищами... Етноси були, є і ще, мабуть, довго будуть постійними об'єктами політики, а з переходом людства до індустріального суспільства і її суб'єктами» [3].

В. Тишков та Ю. Шабаєв відмічали, що «методи етнополітології істотно не відрізняються від методів інших суспільних наук» [4, с. 23], а також «порівняльний етнополітичний аналіз необхідний в тих випадках, коли мова йде про країни з поліетнічним складом населення, неоднорідних в етнічному, релігійному і расовому відношенні» [4, с. 28].

Тому ми вважаємо, що застосування підходів та методів політології та етнополітології, а том більше, за поступового стирання меж між цими спеціальностями у вітчизняній науці⁷, є плідним методологічним синтезом для досягнення нового знання. Більше того, разом із неоінституціоналізмом, ми бачимо потенціал в застосуванні інструменталізму як підходу вивчення проблем міжетнічної взаємодії.

Очевидно, що державоцентричний неоінституціоналізм та інструменталізм є взаємодоповнюючими, проте оперують дещо різними аспектами соціального буття, а саме з одного боку владними, а з іншого – етнічними аспектами. Ю. Василенко частково піднімав в своїх дослідженнях цю проблему, стверджуючи, що перебуваючи в латентному стані, етнічність актуалізується тільки при необхідності соціальної мобільності, для подолання конкуренції, при досягненні домінування і соціального контролю, для надання взаємних послуг, під час необхідності солідарної поведінки, а також для політичної мобілізації [5, с. 47].

Нагадаємо, що на відміну від примордіалізму та конструктивізму, дослідження інструменталізму та концептуалізація наукових поглядів, вибудованих навколо нього, не ґрунтовно досліджені у вітчизняній (та і світовій) політичній думці. Аналізуючи бачення інструменталізму та його інтелектуальну критику деякими дослідниками, ми дійшли висновку, що: 1) система поглядів на інструменталізм в етнополітології не усталена; 2) внаслідок цього трапляються не виважені та ідеологічно заангажовані праці. Як приклад такого «доробку» ми можемо навести працю російського соціолога М. Мнацаканяна «Нации и национализм. Социология и психология национальной жизни» [6]. Постулюючи твердженням, що інструменталізм – це «доведений до крайності конструктивізм, до того ж переплетений з сучасним релятивізмом, тобто заперечення історичності, етнічності і реальності нації» [6, с. 56] (цю тезу потім підхоплюють інші дослідники з Російської Федерації, наприклад Т. Нікітіна, П. Ляшенко та І. Романова [7, с. 66]), М. Мнацаканян «підтягує» для підтвердження своєї тези згадування прізвищ Б. Андерсона, Е. Гелнера та Е. Гобсбаума (в працях цих «серйозних дослідників ми можемо віднайти елементи інструменталізму»), П. Браса, К. Вердері, Н. Глейзера та інших [6, с. 56]. Потім М. Мнацаканян все ж згадує, що «етнічна група трактується як спільність, що об'єднується інтересами, а етнічність - як засіб для досягнення групових інтересів, мобілізації в політичній боротьбі» [6, с. 57]. Не забувши згадати «таку солідну та об'єктивістську концепцію нації, як марксистську» та її «просякнутість духом інструменталізму», М. Мнацаканян доходить до висновку, що «інструменталізм сьогодні на Заході набуває і більш витончених та, одночасно, химерних форм та виразів» [6, с. 57-58]. Висновок продовжується вироком, що «інструменталізм, почавши свою розмову про націю з загальних конструктивістських позицій, потім зводячи її до мобілізованого елітами натовпу, який використовується в

---

⁷ Тут ми маємо на увазі запровадження єдиної спеціальності «052 – Політологія».

боротьбі за владу і вплив, закінчує тим, що зводить націю до груп типу гомосексуалістів, екологів, ксенофобів, державників і т. д. Не завжди, зрозуміло, теоретики цього напрямку виступають так відверто, розчиняючи націю в нових групових конструктах, але суть і функціональне призначення в кінцевому підсумку зводяться до цього. Саме з цією метою винайдені такі нові поняття, як «громадянська нація», «нація-демос», «громадянський націоналізм», «нація гомосексуалістів» і т. д.» [6, с. 58-59].

Ми залишимо оцінку доробку М. Мнацаканяна іншим спеціалістам, проте зазначимо, що власне цей доробок не має нічого спільного з нашим баченням інструменталізму (та й баченням інструменталізму багатьох вчених, чії прізвища були наведені вище). Ми наголошуємо, що використовуємо інструменталізм як підхід, згідно з яким етнічність та пов'язані феномени та процеси розглядається в якості інструменту акторів, який використовується в боротьбі за владу, статус і т.д.

В. Тишков та Ю. Шабаєв стверджували, що деякі прихильники інструменталізму обмежуються аналізом того, яким чином етнічна солідарність підсилює ті соціальні обставини, які вони називають «структурними умовами» (Д. Горовіц, Дж. Ротшильд, С. Олзак, Дж. Нейджел і ін.). Інші йдуть далі і аналізують, як певні соціальні обставини ведуть до раціонального стратегічного вибору етнічної ідентичності як засобу досягнення бажаних політичних, економічних та інших соціальних цілей, які в свою чергу підсилюють групову солідарність [4, с. 48].

Серед інструменталістів ми би показово виділили американського вченого, професора Стенфордського університету Д. Лейтіна, який спирається якраз на теорію раціонального вибору в своїх дослідженнях (частина з них виконана разом з іншим видатним дослідником проблем етнічності Дж. Фіроном) [8–10]. Д. Лейтін звертає увагу на те, що індивіди живуть і діють одночасно в різних групах, виконуючи в кожній з них різні соціальні ролі. Тому в кожній людині одночасно присутня безліч ідентичностей - сімейні, гендерні, класові, релігійні, етнічні. Людина в залежності від ситуації вибирає ту ідентичність, яка більше відповідає потребам моменту або життєвої мети [4, с. 48]. Ми погоджуємось з І. Макаровою, що така властивість ситуаційної ідентичності є нічим іншим, як проявом здатності індивіда здійснити раціональний осмислений вибір [11, с. 89].

Відомі своїми інструменталістськими позиціями Н. Глейзер та Д. Мойніхан [12–17], П. Брас [18; 19]. Тезово думки американських вчених щодо проблематики використання інструменталістського підходу зводяться до наступного: в багатонаціональній державі інтереси етнічної меншини, так чи інакше, виявляються ущемленими, що і стимулює створення національних рухів, спрямованих на ефективну боротьбу з іншими політичними елітами за відстоювання своїх інтересів і отримання політичної влади за допомогою мобілізації мас [20, с. 26]. Етнічна самоідентифікація є наслідком змагання еліт за політичні та економічні переваги [19, р. 22]. Еліти обирають та формують «культурний репертуар» для вирізнення однієї етнічної групи від іншої, для ви будови внутрішньої спільної ідентифікації. Ці культурні аспекти використовуються елітами для формування політичної ідентичності, здобуття економічних чи соціальних благ (статусу) для окремих членів групи або групи в цілому. Більше того, індивід (в межах розумного) може варіювати свою приналежність до певних етнічних категорій. Такий вибір є політичним ресурсом [21, р. 136].

Натомість Т. Юдіна вважає, що інструменталізм з'явився стихійно, ідеї дослідників народжувались головним чином з поточних спостережень, які потім вписувалися в міркування, вироблені зі структурно-функціоналістського, немарксистських або інших позицій, займаних тим чи іншим автором (ми частково погоджуємось з дослідницею, оскільки очевидно, що інструменталістські «нотки» присутні у наукових розвідках багатьох вчених політологів, етнополітологів та соціологів, які прагнули розвинути не

лише теоретичні моделі людського співіснування, але й намагались виокремити практичні рекомендації та припущення щодо вдосконалення функціонування того чи іншого етнополітичного організму). Також Т. Юдіна вважає, що в інструменталізмі сильно відчувається вплив прикладних соціологічних і психологічних досліджень. Прихильники інструменталізму вбачають етнічності як засіб, інструмент досягнення більш комфортного стану, мислячи категоріях користі, що, на думку Т. Юдіної, дозволяє позначити це трактування етнічності як утилітарне. Етнічну мобілізацію пояснюють також потребою у зміні соціальної стратифікації (прагненням піднятися до найвищих верств суспільства), в поділі ринку, для чого потрібна участь у владі [22, с. 283-284].

В своєму аналізі політичних аспектів націоналізму, О. Пустошинська та Е. Доронін [23] звертаються до наукових поглядів західних вчених-інструменталістів, зокрема Дж. Бройї [24] та К. Вердері [25]. Основна теза теорії Дж. Бройї полягає в тому, що націоналізм є одним з видів політики. Саме політичний контекст і націленість надають сенс подібного роду політичній діяльності. Її головним агентом є держава, яке визначає програму націєбудування. Іншим актором виступає опозиція, яка використовує націоналізм як інструмент для досягнення власних цілей [23, с. 120]. К. Вердері вважає за необхідне при спробі осмисленні націоналізму в першу чергу звертати увагу на загальносвітовий, інституційний та соціальний контексти. З огляду на тенденції глобалізації, вона визначає націю як символ, а націоналізм - як інструмент акторів за право на володіння ним [23, с. 120].

Своєю оцінкою інструменталізму подібний до більшості вчений з Киргизстану Н. Омуралієв, стверджуючи що згідно інструменталістського підходу, етнічна чи національна ідентичність є засобом політичної маніпуляції своїх власних еліт, або як їх ще називають етнічними підприємцями, тобто групою людей, які наживають політичний капітал на акцентуванні та експлуатації міжгрупових відмінностей та протиріч [26, с. 96]. Дослідник підкреслює, що інструменталістській підхід розглядає етнічність здебільшого як політичні міфи, які створюються та використовуються елітами етнічних груп в їх боротьбі за владу, а сама етнічність розглядається як інструмент в боротьбі за політичну владу, зміцнення статусу, збільшення добробуту, соціального контролю, для політичної мобілізації і т. д. [26, с. 95]

А. Рибаків вважає інструменталізм проміжною ланкою між примордіалізмом та конструктивізмом. Етнічні спільноти трактуються дослідником як такі спільноти, які створюються для певних практичних цілей (хоча тоді не зрозуміло, в чому відмінність за А. Рибаківим інструменталізму від конструктивізму). Це можуть бути потреби в зміні соціального стану, підвищення статусу в системі соціальної стратифікації, в досягненні економічних і політичних вигод, подоланні відчуження людей, характерного для постіндустріального суспільства і т. п. Об'єднання на етнонаціональній основі стає в цьому випадку засобом реалізації інтересів індивідів, мобілізації для політичної боротьби, рішення соціокультурних очікувань і прагнень [27, с. 218]. Турецький дослідник М. Тезіч також розглядає етнічність як інструмент, який використовується для того, щоб досягти тих чи інших цілей [28, с. 202].

Український вчений Р. Коршук ілюструє інструменталістський підхід до національного питання та етнічної самоідентифікації не тільки елітами, але й масами прикладом зі суспільно-політичного життя Сполучених Штатів Америки, а саме корінних жителів Аляски: «У 60-их роках ХХ століття значна частина корінних жителів цього штату поступово забувала своє етнічне коріння, ідентифікувала себе з домінуючим англомовним населенням. Ситуація кардинально змінилася після 1971 року, коли був прийнятий акт щодо розв'язання земельних вимог Аляски⁸. Відповідно до цього

---

⁸ Очевидно, що мається на увазі Alaska Native Claims Settlement Act.

документу, общини корінних народів стали основними власниками земельних наділів, багатих на природні копалини. Компанії, що експлуатували ці землі, змушені були ділитися прибутками з новими власниками. Відповідно, до корінних жителів почали масово записуватись ті, хто раніше соромився свого походження. Бути корінним жителем Аляски стало не лише престижно, але й вигідно з матеріального погляду» [29, с. 42].

Ми не дарма навели погляди на інструменталізм вчених з різних куточків світу. В нашому дослідженні ми стоїмо на позиції, згідно з якою інструменталізм не приділяє особливої уваги сутності етнічності, особливостям та характеру її формування. Натомість ми підтримуємо думку Р. Коршука, що роль інтерпретацій формування етнічностей для створення етнополітичних міфів, здатних мобілізувати індивідів на політичну участь та політичну боротьбу, прискорення процесу політизації етнічності – це є однією з головних наукових проблем прихильників підходу [29, с. 41].

Список використаної літератури

1. Андріяш В. Державна етнополітика України в умовах глобалізації / В. Андріяш. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – 328 с. ; Andriiash V. Derzhavna etnopolityka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii / V. Andriiash. – Mykolaiv : Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, 2013. – 328 s.

2. Андріяш В. Етнополітичні процеси: аналіз наукової дефініції / В. Андріяш // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Державне управління. - 2011. - Т. 176, Вип. 164. - С. 83-88 ; Andriiash V. Etnopolitychni protsesy: analiz naukovoї defynitsii / V. Andriiash // Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia"]. Ser. : Derzhavne upravlinnia. - 2011. - Т. 176, Vyp. 164. – S. 83-88

3. Картунов О. Вступ до етнополітології [Електронний ресурс] : наук.-навч. посіб. / О. Картунов. – Київ : Ін-т економіки, управління та господарського права, 1999. – 300 с. – Режим доступу : http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/iplp_kspd_Kartunov_Vstup_do_etnopolitologiji ; Kartunov O. Vstup do etnopolitologii [Elektronnyi resurs] : nauk.-navch. posib. / O. Kartunov. – Kyiv : In-t ekonomiky, upravlinnia ta hospodarskoho prava, 1999. – 300 s. – Rezhym dostupu : http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/iplp_kspd_Kartunov_Vstup_do_etnopolitologiji

4. Тишков В. Этнополитология: политические функции этничности / В. Тишков, Ю. Шабаев. – Москва : Издательство Московского университета, 2011. – 376 с. ; Tishkov V. Etnopolitologiya: politicheskie funktsii etnichnosti / V. Tishkov, Yu. Shabaev. – Moskva : Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 2011. – 376 s.

5. Мусин Д. А. Региональные модели этнокультурной политики как предмет сравнительного анализа / Д. А. Мусин, Ю. В. Василенко // Ars Administrandi. – 2010. – № 1. – С. 44–59 ; Musin D. A. Regionalnye modeli etnokulturnoy politiki kak predmet sravnitel'nogo analiza / D. A. Musin, Yu. V. Vasilenko // Ars Administrandi. – 2010. – № 1. – S. 44–59

6. Мнацаканян М. Нации и национализм. Социология и психология национальной жизни : учебн. пособ. / М. Мнацаканян. – Москва : Юнити-Дана, 2004. – 367 с. ; Mnatsakanyan M. Natsii i natsionalizm. Sotsiologiya i psikhologiya natsionalnoy zhizni : uchebn. posob. / M. Mnatsakanyan. – Moskva : Yuniti-Dana, 2004. – 367 s.

7. Никитина Т. Национализм: теоретические подходы / Т. Никитина, П. Ляшенко, И. Романова // Вестник Забайкальского государственного университета. – 2017. – Т. 23, Вип. 3. – С. 61–69 ; Nikitina T. Natsionalizm: teoreticheskie podkhody / T. Nikitina, P. Lyashenko, I. Romanova // Vestnik Zabaykalskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2017. – Т. 23, Vip. 3. – S. 61–69

8. Fearon J. D. Explaining interethnic cooperation / J. D. Fearon, D. D. Laitin // *The American Political Science Review*. – 1996. – Vol. 90, № 4. – P. 715–735
9. Fearon J. D. Ethnicity, insurgency, and civil war / J. D. Fearon, D. D. Laitin // *The American Political Science Review*. – 2003. – Vol. 97, № 1. – P. 75–90
10. Laitin D. D. Nations, states, and violence / D. D. Laitin. – Oxford; New York : Oxford University Press, 2007. – 168 p.
11. Макарова И. Социально-философские подходы к определению понятия «этнос» / И. Макарова // *Вестник Забайкальского государственного университета*. – 2013. – № 9. – P. 84–92 ; Makarova I. Sotsialno-filosofskie podkhody k opredeleniyu ponyatiya «etnos» / I. Makarova // *Vestnik Zabaykalskogo gosudarstvennogo universiteta*. – 2013. – № 9. – P. 84–92
12. Glazer N. Why ethnicity / N. Glazer, D. P. Moynihan // *Commentary*. – 1974. – Vol. 58, № 4. – P. 33–39
13. Ethnicity: theory and experience / eds. N. Glazer, D. P. Moynihan, C. S. Schelling. – Cambridge, Mass : Harvard University Press, 1975. – 531 p.
14. Glazer N. The universalisation of ethnicity / N. Glazer // *Encounter*. – 1975. – № 2. – P. 8–18
15. Glazer N. Blacks and ethnic groups: the difference, and the political difference it makes / N. Glazer // *Social Problems*. – 1971. – Vol. 18, № 4. – P. 444–461
16. Glazer N. On beyond the melting pot, 35 years after / N. Glazer // *International Migration Review*. – 2000. – Vol. 34, № 1. – P. 270
17. Glazer N. Race and ethnicity in America / N. Glazer // *Journal of Democracy*. – 2000. – Vol. 11, № 1. – P. 95–102
18. Brass P. R. Ethnic groups and the state / P. R. Brass. – Croom Helm, 1985. – 360 p.
19. Brass P. R. Ethnicity and nationalism: theory and comparison / P. R. Brass. – SAGE Publications, 1991. – 360 p.
20. Лях К. Ключевые подходы к исследованию феномена национализма в западной политической науке XX столетия / К. Лях // *Научно-технические ведомости Санкт-Петербургского государственного политехнического университета. Гуманитарные и общественные науки*. – 2014. – № 3. – P. 19–28 ; Lyakh K. Klyuchevye podkhody k issledovaniyu fenomena natsionalizma v zapadnoy politicheskoy nauke KhKh stoletiya / K. Lyakh // *Nauchno-tekhnicheckie vedomosti Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo politekhnicheskogo universiteta. Gumanitarnye i obshchestvennyye nauki*. – 2014. – № 3. – P. 19–28
21. Amone C. Constructivism, instrumentalism and the rise of Acholi ethnic identity in Northern Uganda / C. Amone // *African Identities*. – 2015. – Vol. 13, № 2. – P. 129–143
22. Юдина Т. Н. Теория и методология этносоциального исследования / Т.Н. Юдина // *Социальная политика и социология*. – 2010. – № 1. – С. 273–291 ; Yudina T.N. Teoriya i metodologiya etnosotsialnogo issledovaniya / T. N. Yudina // *Sotsialnaya politika i sotsiologiya*. – 2010. – № 1. – С. 273–291
23. Пустошинская О. Политический аспект национализма: анализ зарубежных подходов / О. Пустошинская, Е. Доронин // *Альманах современной науки и образования*. – 2013. – № 7. – С. 119–121 ; Pustoshinskaya O. Politicheskij aspekt natsionalizma: analiz zarubezhnykh podkhodov / O. Pustoshinskaya, Ye. Doronin // *Almanakh sovremennoy nauki i obrazovaniya*. – 2013. – № 7. – С. 119–121
24. Breuilly J. Approaches to nationalism / J. Breuilly // *Mapping the Nation* / eds. B. Anderson, G. Balakrishnan. – London; New York : Verso, 2000. – P. 146–174
25. Verdery K. Whither “nation” and “nationalism”? / K. Verdery // *Mapping the Nation* / eds. B. Anderson, G. Balakrishnan. – London; New York : Verso, 2000. – P. 226–234

26. Омуралиев Н. Методологические вопросы применения теорий этнических общностей на уровне местных органов власти и местных сообществ / Н. Омуралиев, К.Б. Усенова // Известия вузов Кыргызстана. – 2014. – № 12. – С. 94–97 ; Omuraliev N. Metodologicheskie voprosy primeneniya teoriy etnicheskikh obshchnostey na urovne mestnykh organov vlasti i mestnykh soobshchestv / N. Omuraliev, K. B. Usenova // Izvestiya vuzov Kyrgyzstana. – 2014. – № 12. – S. 94–97

27. Рыбаков А. Механизмы формирования этнонациональных сообществ / А. Рыбаков // Символ науки. – 2016. – № 1–3. – С. 216–220 ; Rybakov A. Mekhanizmy formirovaniya etnonatsionalnykh soobshchestv / A. Rybakov // Simvol nauki. – 2016. – № 1–3. – S. 216–220

28. Тезич М. Концепции этноса, этничности и ethnicity в научных традициях России и Запада / М. Тезич // Новые исследования Тувы. – 2016. – № 2. – С. 199 – 210 ; Tezich M. Kontseptsii etnosa, etnichnosti i ethnicity v nauchnykh traditsiyakh Rossii i Zapada / M. Tezich // Novye issledovaniya Tuvy. – 2016. – № 2. – S. 199 – 210

29. Коршук Р. Етнополітологія : навч. посіб. / Р. Коршук. – Київ : Алєрта, 2011. – 200 с. ; Korshuk R. Etnopolitohiia : navch. posib. / R. Korshuk. – Kyiv : Alerta, 2011. – 200 s.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2017 р.

О. Kozachuk

INSTRUMENTALISM AS THEORETICAL APPROACH IN INTERETHNIC INTERACTION'S RESEARCH

We use instrumentalism as an approach according to which ethnicity, related phenomena and processes are seen as an instrument of actors used in the struggle for power, status, etc. Among instrumentalists, we would highlight the American scientist, a professor at Stanford University D. Laitin, who relies precisely on the rational choice theory in his research. D. Laitin draws attention to the fact that individuals live and act simultaneously in different groups, performing in each of them different with social roles. Therefore there are many identities in each person at the same time - family, gender, class, religious, ethnic. A person, depending on the situation, chooses the identity that is more in line with the needs of the moment or the life goal. T. Yudina believes that in instrumentalism the influence of applied sociological and psychological research is strongly felt. Proponents of instrumentalism see ethnicity as a means, an instrument for achieving a more comfortable state, thinking of categories of benefit, which. According to T. Yudina, it is possible to designate this interpretation of ethnicity as a utilitarian one. Ethnic mobilization is also explained by the need to change social stratification (the desire to rise to the highest levels of society), in the division of the market, which requires participation in the government.

According to the instrumentalist approach, ethnic or national identity is a means of political manipulation of their own elites, or as they are also called ethnic entrepreneurs, that is, a group of people who make use of political capital to emphasize and exploit intergroup differences and contradictions. Ethnicity is mostly political myths that are created and used by elites of ethnic groups in their struggle for power, and ethnicity is seen as an instrument in the struggle for political power, strengthening status, increasing welfare, social control, for political mobilization, etc.

In our study, we stand in the position that instrumentalism does not pay particular attention to the essence of ethnicity, the peculiarities and the nature of its formation. Instead, we support the view that the role of interpretations of the formation of ethnicities for the creation of ethnopolitical myths, capable of mobilizing individuals for political participation and political struggle and accelerating the process of politicization of ethnicity is one of the main scientific problems of supporters of the approach.

Key words: instrumentalism, ethnopolitical processes, national issue, interethnic interaction, ethnic mobilization.

УДК 327.83(477)

О.А. Коппель, О.С. Пархомчук

ДЕСЕКУЛЯРИЗАЦІЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У статті проаналізована десекуляризація як історичний феномен повернення релігії в теорію і практику міжнародних відносин. Визначено, що на сучасному етапі на світовій арені з'являються релігійні системи у вигляді системи транснаціональних зв'язків між державами, релігійними анклавом в кордонах інших держав, окремими групами і транснаціональними релігійними рухами, які встановлюються над національними кордонами, утворюючи додаткову транснаціональну систему взаємодій.

Ключові слова: десекуляризація, релігійний дискурс, релігійний фактор, міжнародні відносини, світова політика.

Актуальність дослідження викликана суттєвими змінами у системі наукових поглядів на роль релігійного дискурсу в міжнародно-політичних дослідженнях. Важливим мегатрендом останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття є десекуляризація, підвищення ролі релігійної свідомості та інтенсифікація релігійних рухів, зростання впливу релігійного фактору на міжнародні відносини. В межах цього мегатренду існують окремі тренди, які заслуговують на особливу увагу, зокрема утворення релігійних систем у вигляді системи транснаціональних зв'язків між державами, релігійними анклавом в кордонах інших держав, окремими групами і транснаціональними релігійними рухами. Ці зв'язки встановлюються над національними кордонами, утворюючи додаткову транснаціональну систему взаємодій.

Під релігійним фактором у міжнародних відносинах нами розуміється вплив на них сукупності релігійних цінностей, які знаходяться в тісній та постійній взаємодії з конкретною історичною, політичною, економічною, соціокультурною практикою народів. Релігійний фактор завжди був характерним для будь-якої епохи, держави, міжнародної системи, різниця проявлялася лише в тій мірі, в якій він впливав на суспільне і політичне життя. Саме тому дослідження десекуляризації уявляється неможливим без врахування її зростаючого впливу на природу та характер сучасних міжнародних відносин.

Оскільки важливою характеристикою розвитку сучасної епохи є десекуляризація, формується особливий пласт літератури, в якому цей процес розглядається в якості важливого планетарного мегатренду. Ці проблеми аналізують філософи та соціологи, зокрема П.Бергер, Д.Грейс, Т.Лукман, Д.Мартін, Ч.Тейлор, Ю.Хабермас та ін. У дослідженнях Х.А.Аграма, П.Горські, К.Лехмана, М.Олбрайт, С.Скотта, Дж.Снайдера, Р.Старка, П.Феррара, Ш.Хантера, Е.Хард, С.Хантінгтона та інших досліджується роль релігійного фактору в міжнародних відносинах, зокрема в контексті зміни природи міжнародних акторів. На особливу увагу заслуговує підхід до розгляду ісламу та російської православної церкви в якості транснаціональних чи наднаціональних акторів світової політики в працях Х. Казанови, П.І. Касаткіна, В.В.Наумкіна, С. Х. Рудольфа.

Зростання ролі релігійного фактору найчастіше пов'язують з феноменом “ісламського відродження”, якому присвячене широке коло досліджень. Основними напрямками вказаних досліджень є визначення впливу ісламського фактору на